

Sivil İtaatsizlik ve Müsbet Hareket

İbrahim Özdemir

Prof. Dr. İpek Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Giriş

Yaşadığımız çağdaş sorunlar çerçevesinde Said Nursî'yi anlamaya çalışırken, sorulması gereken meşru bir soru şudur: Yarım yüz yıl önce vefat etmiş bir düşünür günümüzdeki sorunlarımızı doğru teşhis etmede ve yine doğru cevaplar üretmede bize yardımcı olabilir mi?

Aslında bu ve benzeri sorular sadece Said Nursi için değil, birçok büyük düşünür için de gündeme gelmiş ve sorulmuştur. Sorunun felsefi boyutu yanında sosyolojik ve özellikle de psikolojik boyutunun da olduğunu unutmadan şu şekilde de ifade edebiliriz:

- Çığır açıcı büyük düşünürlerin modası neden geçmez?
- Değişik ve farklı zaman dilimlerinde ve bağlamlarda büyük düşünürleri yeniden okumaya, anlamaya ve yorumlamaya neden ihtiyaç duyarız?

Bu soru(lar) cevaplandırıldığında Said Nursî ile ilgili yapılan okuma, anlama ve anlamlandırma etkinlikleri de daha iyi anlaşılabilir diye düşünüyorum. Bu sorulara çeşitli cevaplar verilebilir. Bunlardan birisi, bu düşünürlerin çığır açıcı derin bir anlayışa sahip olmaları; bu niteliğiyle de insanlık düşüncesi ve kültür tarihine büyük katkı yapmalarındır. Bunun tipik ve anlamlı bir örneği eleştirel felsefenin kurucusu ve aydınlanmanın da babası kabul edilen Alman filozof Immanuel Kant'tır (1724-1804).

Kant'ın eleştirel felsefe projesi, felsefenin bütün dallarını-epistemoloji,

ugün
Bediüzzaman
Said Nursi'nin
çığır açıcı niteliği
konusunda
-İslamî
kavramlaştırma
ile müceddit
bir din âlimi ve
hareket adamı
olduğundan-
neredeyse şüphe
edilmemektedir.

etik, estetik, tarih felsefesi, hukuk felsefesi, politika felsefesi, felsefî antropoloji, din felsefesi- etkilemiş ve etkilemeye de devam etmektedir. Daha 1865 gibi erken bir dönemde Kant ve Taklitleri adlı eserini yazan Otto Liebman, kitabının her bölümünü şu cümleyle bitirir: **"O halde Kant'a geri dönelim."** Ona göre Kant, "ortaya koyduğu orijinal çözümlerle ve bu çözümlerin doğurduğu gerilimlerle daha sonraki kuşaklara, yorumlama imkânı sınırsız bir felsefî miras" bırakmıştır. Kant'ın her dönemde **"kendisine dönülen bir filozof"** olmasının nedeni tam da budur. Bundan dolayı da Kant'a "yeniden dönüş" bir fetişizmden ziyade, eleştirel felsefeyi kaynaklarından ve sahih olarak anlamayı ve yorumlamayı işaret eder. (Kant, 1960)

Bugün Bediüzzaman Said Nursi'nin çığır açıcı niteliği konusunda -İslamî kavramlaştırma ile müceddit bir din âlimi ve hareket adamı olduğundan- neredeyse şüphe edilmemektedir. İslam âleminde düşünceleri etrafında bu kadar büyük ölçüde adeta icma oluşmuş ve kabul görmüş âlim ise nadirdir. Kendi ifadesiyle ölümünden yarım yüz yıl sonra **"cumhur-u ulema"** onun görüşlerinin doğruluğu ve derinliği konusunda adeta hemfikirler. Diğer önemli bir nokta ise çeşitli dillere tercüme edilen Risale-i Nurların, farklı coğrafyalarda yaşayan Müslüman nesiller için ortak bir metin haline geldiği görülmektedir. Bu niteliğinin altındaki temel etkenlerden birisi, Said Nursi'nin yazdığı Nur Risaleleri ile **"çağın vicdanı"** olması (Tarhan, 2012) içinde yaşadığı çağın genelde dinlere, özelde ise İslam'a ve Müslümanlara yönelttiği tehditlere Kur'an temelli sahih ve olumlu bir cevap vermesidir.

Bu çalışmada üstadın dünyanın çeşitli coğrafyalarında yaşayan Müslümanlara da rehberlik edebilecek olan "birlikte yaşama, sivil itaatsizlik ve müspet hareket" kavramını vurgulayacağız.

Herşey Buharlaşıyor

Genelde dinlere, özelde ise İslam'a en büyük saldırı on dokuzuncu yüzyılda Materyalist felsefe ile pozitivist bilim anlayışından geldi. Materyalizmin etkisi ile inancını kaybeden bazı Müslüman aydınlar, din ve dini değerlere âdeta savaş açtı. Ünlü bir sosyoloğun da ifade ettiği gibi bu savaş özellikle iki alanda gerçekleşti: Bireylerin dünyasında ve sosyal kurumlarda. Batı'yı temel referans alan anlayışın egemen olması ile ülkemizdeki tüm İslamî ve geleneksel kurumların tasfiye edilmesi ve yasaklanması bu zihniyetin bir sonucudur. Osmanlı devleti yıkılırken, sadece askerî ve ekonomik alanda çökmüyordu; zihinsel ve manevî değerlerde de çöküyordu.

Osmanlı okumuş kesiminde etkili olan en önemli kitaplardan birisi Louis Büchner'in [1824-1889] "Madde ve Kuvvet" başlığıyla Baha Tevfik'in ve arkadaşı Ahmed Nebil'in tercüme ettiğini kitabıydı. Bu kitap Osmanlı materyalistlerini derinden etkilemiş ve din karşıtı bir cereyan oluşturmuştu. Üstadın bahsettiği ve toplumu salgın ve bulaşıcı bir hastalık gibi saran "taun"un baş sebeplerinden birisi bu kitap ve temsil ettiği materyalist felsefe idi.

Materyalizmin Müslüman nesiller üzerindeki etkisini gören hamiyet

sahibi âlimler harekete geçip bu konuda çeşitli kitaplar yayınladılar. Bunların en önemlileri Harputîzâde Mustafa Efendi'nin *Red ve İsbat*'ı [1894] ile İsmail Ferid'in *İbtal-i Mezheb-i Maddiyûn*'u [1896] idi.

Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay'a göre bu iki reddiye de pek başarılı olmadı. Buna üzerine Prof. Ömer Ferid'in [Kam] ve Ahmed Hamdi [Akseki] de konuyla ilgili yayınlar yaptılar. Ancak Materyalizmin en ciddi eleştirisi Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi Efendi'nin *Huzûr-ı Akl ü Fende Mâddiyûn Meslek-i Dalâleti* adlı kitabı olmuştur. (Yavuz, 2014). Ancak, bu kitapların hepsinin etkisi sınırlı kalmış ve daha sonraki nesillere âdete bir şey ifade etmez olmuştur.

Yukarıda bahsettiğimiz âlimlerle Osmanlı Bilimler Akademisinde mesai arkadaşı olan üstad Bediüzzaman Said Nursî'nin bu bağlamda yazdığı kitapları ise, yukarıda da izah ettiğimiz gibi 50'den fazla dile çevrilerek dünyaya mal olmuştur.

Peki, bunun sırrı nedir?

Bunun birçok sebebi olsa da, en önemlilerinden birisinin üstadın Yeni Said olarak adeta yeniden doğması ve yeni bir üslup ve dil (mantık) ile kitaplarını yazmasıdır. Sadece yazmakla kalmayıp, ilk talebelerinden başlayarak etrafındakileri “müsbet hareket” olarak tanımladığı bir ekseninde bir araya getirmesi ve geleceğe doğru harekete geçirmesidir. Toplumsal ve ferdi tahribatın kaynağını doğru teşhis eden üstad, çareyi “iman hakikatlerinin” yeniden ve ikna edici bir dil ile ifadesinde bulmuştur. Bundan dolayı ısrarla “Hakaik-i imaniye, her şeyden evvel bu zamanda en birinci maksad olmak ve sair şeyler ikinci, üçüncü, dördüncü derecede kalmak” gerektiğini vurgulamıştır. Bundan dolayı geride bıraktığı “Risale-i Nur”la onlara hizmet etmek en birinci vazife ve medar-ı merak ve maksud-u bizzât olmak lâzım” geldiğini ifade etmiştir. (Nursî, Kastamonu Lahikası, s. 84) Bediüzzaman Hazretleri bu dediklerinin öncelikle kendisi uygulamış; kendisine yapılan dayanılmaz eza ve cefalara aldırmadan, bütün hayatını iman ve Kur’ân hizmetine vakfetmiştir.

Birlikte Yaşama

Burada bir an durup neden 21. yüzyılda birlikte yaşamayı konuştuğumuzu sorgulayabiliriz. Aristoteles bundan 2500 yıl önce insanın “medeni-i bittab” (zoon politikon) olduğunu söylemesine, Müslüman filozoflar dâhil birçok düşünürün de buna katılmasına rağmen “birlikte yaşamanın” bir sorun olarak karşımıza çıkması manidardır.

Geçmişte Pax Romana (M.Ö. 27-M.S. 180) ve Pax Ottomana (16.-17.yüzyıllar) bir şekilde birlikte yaşamayı sağlamışlardı. (Ortaylı, Osmanlı Barışı, 2004). Ancak 1789 Büyük Fransız ihtilali ile uyanan ulus bilinci, “başkası yutmakla beslenen” ırkçı milliyetçiliğe dönüşünce insanların da rahat ve huzuru kalmadı. Avrupa kıtasındaki Hristiyan ulusların birbirleri ile olan 80 yıl savaşları ve 100 yıl savaşları bunun göstergesidir.

Osmanlının yıkılması ve yerine yeni bir ulus devletinin kurulması ile birlikte yaşama kültürümüz zayıflamaya, çözülmeye ve erimeye başladı. Bi-

Osmanlının
yıkılması ve
yerine yeni bir
ulus devletinin
kurulması ile
birlikte yaşama
kültürümüz
zayıflamaya,
çözülmeye ve
erimeye başladı.

Toplumu
değiştirmenin ve
dönüştürmenin
en barışçıl
yöntemlerinden
birisidir sivil
itaatsizliktir.

İnci Dünya Savaşının sebep olduğı siyasi, ekonomik, kültürel ve psikolojik etmenlerle birbirimize farklı bakmaya başladık. Bir yandan ulus devlet bilinci, diğeryandan uyanan ve güçlenen etnik milliyetçilik ile “biz” ve “ötekiler” olduk. Yaşanan ideolojik devrimlerle de bir yandan “laik ve batılı değerleri özümsemiş” elitler, diğeryandan ise moderniteye karşı geleneksel değerlere sarılmış dindar ve muhafazakâr kitleler yer aldı.

Önce asırlardır birlikte yaşadığımız azınlıklar gitti; Ermenileri Rumlar takip etti. Bu milletin öz be öz çocuklarının gideceğı bir yer yoktu. Bir kısmı İskipli Atıf Hoca gibi sehpaya, bir kısmı Said Nursi gibi sürgün ve hapse, bir kısmı ise Elmalılı Hamdi Yazır gibi kendi evinde gönüllü hapse razı oldu. M. Akif gibi Diyar-ı Mısır’a gidenleri de hatırlamak lazım. Müslüman kimliğine sahip çıkan ve onu korumaya çalışan nesiller Necip Fazıl’ın o muhteşem ifadesi ile “Öz yurdunda garip, öz vatanında parya!” konumuna düştü

Said Nursi tüm bu yapılanlara “sivil itaatsizlik ruhu ile” karşı çıktı. Cebberrut pozitivist, tekçi hukuk anlayışına karşı evrensel hukuk anlayışını savundu. Hakkı ve hukuku ararken haksızlığa düşmedi. Bırakın insanları, hayvanların ve sineklerin hayat hakkını savundu. Tüm bunları da sivil itaatsizlik ruhu ve “müsbet hareket” anlayışı ile yaptı. Said Nursi’nin hak anlayışının anlaşılması onun esma teorisinin anlaşılmasına bağlıdır. Mehmet Akif’in veciz şekilde ifade ettiği gibi:

*“Halıkın namütenahi adı var en başı Hakk,
Ne büyük şey kul için Hakk’ı tutup kaldırmak”*

İşte, üstad Nursi’nin sadece Müslümanların veya bir neslin değil, hayvanların, bitkilerin, tüm var olanların hakkını savunan ve gözetten bir düşünür olmasının sırrı burada aranmalıdır. Zira modern zamanlarda bizim çevremizle ve etrafımızdaki dünya ile olan ilişkilerimiz de bozuldu. Bugün çevre sorunları olarak tanımladığımız ve çözmeye çalıştığımız sorunlar, diğeryarıklarla birlikte yaşama anlayışının bozulmasından başka bir şey değildir. Hodgâm ve hodendiş insan, sadece kendi çıkarlarını düşünmüş, Allah’ın bizlere emanet olarak bahşettiğı nimetlerini talan ve israf etmiştir. Ancak biz bugün sadece Müslüman toplumlar için “müsbet hareketin” üzerinde duracağız.

Müsbet hareketin daha iyi anlaşılması için, öncelikle sivil itaatsizliğe kavramına kısa değinmek yerinde olacaktır.

Sivil İtaatsizlik

Tarih boyunca kendi çağlarına sığmayan; bulundukları durumu değiştirmek ve dönüştürmek isteyenler bu amaçlarına ulaşmak; istedikleri toplumsal değişikliği gerçekleştirmek için çeşitli yöntemler benimsemiş ve uygulamışlardır. Toplumu değiştirmenin ve dönüştürmenin en barışçıl yöntemlerinden birisi sivil itaatsizliktir.

Hayrettin Ökçesiz sivil itaatsizliği “her şeyi: hukuk ve devlet düzeni-

ni, toplum gerçekliğini sorgulayan direnme hakkının bir bakıma bu süreç içerisindeki Hukuk Devleti idealini de yaratarak, bu yerin hukuk ve devlet düzeni tipinde büründüğü çağdaş bir biçimi” olarak tanımlar.(Ökçesiz, 1994) Sivil itaatsizliği “bir itaatsizlik edimi, kamuoyuna açık, şiddetsizlik, siyasî ahlakî bir motivasyona dayalı olduğunu” vurgulayıp, sivil itaatsizliğin “daima gösterisel bir düşünce açıklaması” olduğu da ifade edilmiştir.(Ökçesiz,1994)

Direnme hakkı, sivil itaatsizliği tanımlama ve algılamada anahtar rol oynayabilecek bir kavram ve eylem tarzıdır. Freeman’a göre direniş, başkasının eylem ya da iradesi karşısındaki psikolojik, fizikî her türdeki muhalefeti kapsayarak, zorlamaya karşılık geliştirilen bir savunma hareketidir. (Anbarlı, 2007)

Böylece, “bireylere baskı ve zulüm karşısında özgürlüklerini korumak için son çare olarak direnme hakkını tanımaktadır”. (Anbarlı, 2007). Modern zamanlarda Gandi, Malcolm X, Martin Luther King ve Dalai Lama gibi bu hakkı kullanan birçok önemli şahsiyet vardır.

Said Nursî, Bediüzzaman unvanının anlamına uygun olarak, kitaplarına *Sözler, Lem’alar, Şualar, Katre, Nokta, Habbe* gibi kendine has isimler verdiği gibi, kavramlarını da kendisi belirlemiş ve tanımlamıştır.

Onun sivil itaatsizlik boyutunu sosyal bilimcilerin yukarıda zikrettiğimiz tanımları bize yardımcı olabilirse de yeterli değildir. Bu onun kullandığı “müsbet hareket” kavramı için de geçerlidir.

Öncelikle Said Nursî’nin bu kavrama verdiği önemi anlamak gerekmektedir. Başka bir ifade ile, üstad neden bu kavramı “her şarta ve her türlü zahmete ve meşakkate, zulme” rağmen uyulması gereken bir “düstur” olarak benimsemiştir?

Bunu anlamak için üstadın “gaye-i hayal” edindiği ve bir asra yakın hayatında ulaşmak istediği hedefi anlamak gerekmektedir. Üstadın tabandan-tavana, birey ve fertten topluma yapmak istediği sosyal değişikle ulaşmak istediği hedef nedir?

Bu sorulara doğru cevap vermek, onu ve oluşturduğu Nur Hareketi’ni de anlamak açısından önemlidir. Onun tabiri ile insanın değeri himmeti nisbetindedir.

Bir Rüya ve Gaye-i Hayal

Üstadın gaye-i hayalini ve davasını anlamanın başlangıç noktalarından birisi Birinci Dünya Savaşı’ndan bir süre önce gördüğü bir rüyadır. Yukarıda işaret edildiği gibi, bu yıllar Osmanlı’nın bir yandan çözülme, bir yandan da materyalist felsefenin saldırıları ile maneviyat ve anlam dünyasının sarsıldığı zamanlardır. İşte böyle bir dönemde “bir vakıa-i sadıka” olarak tanımladığı rüyada Ararat Dağı denilen meşhur Ağrı Dağı’nın altında olduğunu görür. “Birden o dağ müthiş infilâk etti. Dağlar gibi parçaları dünyanın her tarafına dağıttı. O dehşet içinde baktım ki, merhum validem yanımdadır. Dedim: “Ana, korkma. Cenâb-ı Hakkın emridir; **O Rahîmdir ve Hakîmdir.**”

*Direnme hakkı,
sivil itaatsizliği
tanımlama ve
algılamada
anahtar rol
oynayabilecek bir
kavram ve eylem
tarzıdır.*

Üstad, "İ'câz-ı Kur'ân'ı beyan" etme, Kur'an'a gelen saldırıları bertaraf etme; bir neslin ve gelecek nesillerin imanını muhafaza etme görevini ifa etmeyi gaye-i hayali olarak belirler.

Birden, o halette iken, baktım ki, mühim bir zat bana âmirâne diyor ki: "İ'câz-ı Kur'ân'ı beyan et." Uyandım, anladım ki, bir büyük infilâk olacak. O infilâk ve inkılâptan sonra, Kur'ân etrafındaki surlar kırılacak. Doğrudan doğruya Kur'ân kendi kendini müdafaa edecek. Ve Kur'ân'a hücum edilecek; i'câzı onun çelik bir zırhı olacak. Ve şu i'câzın bir nev'ini şu zamanda izharına, haddimin fevkinde olarak, benim gibi bir adam namzet olacak. Ve namzet olduğumu anladım". (Nursi, Tarihçe-i Hayat, s.174)

Üstad, "İ'câz-ı Kur'ân'ı beyan" etme, Kur'an'a gelen saldırıları bertaraf etme; bir neslin ve gelecek nesillerin imanını muhafaza etme görevini ifa etmeyi gaye-i hayali olarak belirler. Bundan sonraki hayatının gayesi şudur: "Kur'an'ın sönmez ve söndürülmez manevî bir güneş hükmünde olduğunu" bütün dünyaya isbat etmek ve göstermek!"

Böyle büyük bir görevi olduğunu düşünen üstad, bu görevini ifa ederken Kur'an ve Sünnet ışığında yepyeni bir yöntem geliştirir. Yepyeni demememizin sebebi, çağdaş Müslüman hareketlerinden tamamen farklı olması, İslam irfan geleneğinden motifler taşımasına rağmen yeni olmasıdır.

Üstad, gaye-i hayali olan Kur'an'ı anlama ve anlatma görevini, sonucu "meşkûk" yollara terk etmemiştir. Kur'an ve Sünnet ekseninde oluşturduğu bu anlayışı "müsbet hareket" olarak tanımlamıştır. Müsbet hareket kavramının oluşturulmasında, üstadın Kur'ânî hakikatlere olan derin vukuf, iman ve güvenin etkisi açıktır. Onun tabiri ile "Elde Kur'an gibi bir mu'cize-i bâki varken, başka burhan aramak aklına zâid görünmüş; yine "elde Kur'an gibi bir burhan-ı hakikat varken, münkirleri ilzam için gönlüne sıklet gelmemiştir. (Nursi, Sözlere, 25. Söz)

1911 gibi erken bir dönemde, toplumu değiştirme ve dönüştürmenin en etkili ve güçlü yolunun "iman hakikatlerini ve Kur'an ahlakını hal ve hareketlerimizle" göstermek olabileceğini ifade etmesi bu bağlamda anlamlıdır. Ona göre dinin gücü, siyasî, ekonomik ve hegemonik unsurlardan değil, bizzat İslam'ın kendi özünden gelmektedir. Özünden geldiği için de zaman ve zeminle kayıtlı değildir. Nerede ve ne zaman müminler "iman hakikatlerini ve Kur'an ahlakını hal ve hareketleri" gösterirler veya gösterebilirlerse, içinde yaşadıkları toplumu ve dünyayı etkileyebilir ve değiştirebilirler. İslam'ın ve Kur'an'ın böyle potansiyel bir gücü vardır. 19. yüzyılda İngiliz müstemlekeler nazırının ve 20. yüzyılda ise S. Huntington gibi bilim insanlarının bu gücün farkında oldukları anlaşılmaktadır.

Üstad, Müslümanların bunu yaptıklarında diğer milletlerin ve kıtaların da İslam'a girebileceğini ifade ederken hayalperest değil, gerçekçidir. Bu ifadelerde İslam'ın temel değerlerine olan iman kadar, insanların ihlas, diğergâmlık, tevazu ve samimiyetle yaşanan dinî bir hayata ilgisiz kalamayacaklarına olan inanç da vardır. Başka bir ifade ile üstad insanların günlük hayatlarında iyi, güzel ve kaliteli şeyleri seçtikleri gibi, dünya ve ahiretlerini ilgilendiren konularda samimi dindarları anlayabileceklerine inanmaktadır. Bu bakış açısı hem "Hakikat" olarak İslam'a, hem de eşref-i mahlûkat olarak yaratılan insana olan muhteşem bir güvendir.

Bundan dolayı, siyasetin ve ideolojilerin tüm cazibesine karşı talebele-

rine verdiği son derse “Konuşan yalnız hakikattir” adını vermiştir. Buradaki hakikat kavramını iyice irdelemek gerekmektedir. Bu, Hak’tan inikâs eden hakikatlerin hayatımızda yansıması; hal ve hareketlerimizle görünür olmasıdır. Samimi dindarlıktır.

Talebelerine yaptığı son derste “yirmi sekiz sene vilayet vilayet, kasaba kasaba dolaştırılmasını; mahkemedan mahkemeye sevk edilmesinin, çok farklı bir bakış açısı ile değerlendirdiğini görüyoruz. Görünürde ona atfedilen başta “dini siyasete âlet yapmak” olmak üzere hiçbir suçlamayla alakasının olmadığını farkına, kendisinin bile çeyrek yüzyıl sonra cevap bulduğunu ifade etmesi bizim açımızdan önemlidir. “Bir çeyrek asırdır bu suallerin cevaplarını bulamıyordum; üzülüyordum, muzdarib oluyordum.” Aslında kendisine isnad ettikleri suçun “aslı ve esası olmadığını” bunu yapanlar da bilmektedir.

İşte, ism-i Hakim’in penceresi ile hadiseler ve hayata bakan üstad, tüm bunlardan çok farklı bir sonuç çıkarır. Bu da başta materyalist felsefe anlayışı olmak üzere, din karşıtı ideolojilerden ve Müslümanların su-i ahlakından etkilenerek dine ve dindarlara mesafeli duran kitlelere Kur’anî hakikatleri takdim etmektir. Bundan dolayı “fitrî vazife-i ilmiyenin sevkiyle, yalnız ve yalnız imana hizmet hususu” kendisine gösterilmiş, o da tüm enerjisini bu yılda harcamıştır.

Ona göre hayattaki “her gayenin fevkinde olan” iman hakikatlerini çeşitli sebeplerle “bilmeyenlere, bilmek ihtiyacında olanlara tesirli bir surette bildirmek” gerekmektedir. Bunu yaparken dikkat edilmesi gereken birinci nokta “hiç bir şeye âlet olmayacak bir tarzda, bir Kur’an dersi vermektir.” Ancak böyle bir yöntemle materyalist felsefe ve pozitivist bilim anlayışının sonucu olan “küfr-ü mutlakı, mütemerrid ve inadçı dalalet” kırılabilir ve “herkese kat’i kanaat verebilir.”

Bunun şartı ise “bu zamanda, bu şerait dâhilinde, dinin hiçbir şahsî, uhrevî, dünyevî, maddî ve manevî bir şeye âlet edilmemesidir.” Aksi takdirde, din konusunda olumsuz fikirleri olan ancak imana girmek isteyenler kolaylıkla “o şahıs dehasıyla, hârika makamıyla bizi kandırdı” diyebilir.

Üstad, Risale-i Nur’un bütün başarısının temelinde bu hasbi anlayışın olduğunu belirtir. “Risale-i Nur’un bahsettiği hakikatlerin aynını binlerce âlimler, yüz binlerce kitaplar daha belîğane neşrettikleri halde yine küfr-ü mutlakı durduramasının” sebebi de yine bununla ilgilidir. Karşımızda olan ve bizimle konuşan Said Nursi değildir. “Konuşan yalnız hakikattir, hakikat-ı imaniyedir”.

Bu sırra çeyrek yüzyıl sonra bütün derinliği ile vakıf olan üstad, “bir Said değil, bin Said feda olsun” diyerek “yirmi sekiz sene çektiğim eza ve cefalar, maruz kaldığım işkenceler, katlandığım musibetler helâl olsun” der. Kendisine zulmedenlere, kasaba kasaba dolaştıranlara, hakaret edenlere, türlü türlü ithamlarla mahkûm etmek isteyenlere, zindanlarda kendisine yer hazırlayanlara”, kısaca hepsine hakkını helâl eder. (Nursi, Tarihçe-i Hayat, s.595)

Görüldüğü gibi, Müslüman toplumu yeniden inşa ederken, çağdaş İslamî hareketlerden farklı bir hizmet anlayışı ile karşı karşıyayız. Bediü-

“hiç bir şeye âlet olmayacak bir tarzda, bir Kur’an dersi vermektir.”
“bu zamanda, bu şerait dâhilinde, dinin hiçbir şahsî, uhrevî, dünyevî, maddî ve manevî bir şeye âlet edilmemesidir.”

Bediüzzaman,
"müsbet hareket"
hakikatini; evvelâ
Müslümanların
aralarındaki hak
arayışlarında,
dahilî nifak, ihtilâf
ve kavgalarda
hakkı ve hukuku
savunurken,
haksızlığa ve
zulme girmek
adına, Uhuvvet
Risalesi'nin
başına koyduğu,
"Mü'minler ancak
kardeşirler, siz
de kardeşlerinizin
arasını düzeltin"
(Hucûrat Sûresi,
10) meâlindeki
âyete dayandırır.

zaman, toplumu "iman ve ahlak" ekseninde değiştirme ve dönüştürmede siyasi iktidarı elde etmeyi veya "ele geçirmeyi" hedef olarak görmemiş; her türlü silahlı-siyasi ayaklanma türü muhalif pozisyonlardan uzak durmuş, zulme meyletmeyi bile zulüm olarak görmüş, provokasyonlara karşı dikkatli, stratejik düzeyde pozitif eylemlilikle tanımlamış aktif iman hizmetine dayalı müsbet hareket metodunu vazetmiştir. (Yıldız, 2012)

Vurguladığımız bu hususlarla Said Nursi, pasif bir âlim olarak görülmemelidir. Tarihçe-i Hayat'ını okuduğumuzda onun gerektiğinde cepheye savaştan bir kahraman olduğunu görüyoruz. İnancı ve ülkesi için harici düşmanlara karşı var gücü ile savaşmış, yaralanmış ve esir düşmüştür. Ancak Müslüman toplumlarında "manevî cihad kavramından hareketle şiddeti kategorik olarak red etmiştir". Maddi cihadı ise kendi hayatında gösterdiği gibi harici "mütecavizlere karşı meşru savunma" ile sınırlamıştır.

Umum Nur Talebelerine vefâtından önce vermiş olduğu en son derste "bizim vazifemiz müsbet harekettir, menfî hareket değildir" ifadesi âdetâ takipçileri için bir vasiyet niteliğindedir. (Nursi, Emirdağ Lâhikası, s. 455)

Peki, "Müsbet Hareket" tarzı nedir?

Bediüzzaman, "müsbet hareket" hakikatini; evvelâ Müslümanların aralarındaki hak arayışlarında, dahilî nifak, ihtilâf ve kavgalarda hakkı ve hukuku savunurken, haksızlığa ve zulme girmek adına, Uhuvvet Risalesi'nin başına koyduğu, "Mü'minler ancak kardeşirler, siz de kardeşlerinizin arasını düzeltin" (Hucûrat Sûresi, 10) meâlindeki âyete dayandırır. (Nursi, Mektûbat, s. 253)

Bu esâsı Kur'ân'ın "Kötülüğe iyiliğin en güzeliyle karşılık ver. Bir de bakarsın, aranızda düşmanlık bulunan kimse candan bir dost oluvermiştir" (Fussilat Sûresi, 34) hükmüyle savunur. Dahilî meselelerde, haksızlığa ve zulme karşı direnişte "Hiçbir günahkâr, başkasının günâhını yüklenemez" (Fâtır Sûresi, 34) Kur'ânî temel kriteri üzerine bina eder. Milletin fertleri arasında muhabbet ve hakikî kardeşliği temin eden, milleti ve memleketi büyük tehlikelerden kurtaran öncelikli âminin "vatan ve millet ve âsâyişin menfaati hesâbına müsbet hareket olduğunu" beyân eder. (Nursi, Emirdağ Lâhikası)

Said Nursi, Meşrûtiyet, İttihad ve Terakkî, Cumhuriyet devrindeki yazılarında, hitabelerinde ve eserlerinde etkili bir biçimde vurguladığı "müsbet hareket" düsturunu Kur'ân, Sünnet ve İslâm tarihindeki uygulamalarla izâh eder. Bazı temel prensipler şu şekilde özetlenebilir:

1) "Mesleğim haklır veya daha güzeldir, demeye hakkın var. Yalnız hak benim mesleğimdir, demeye hakkın yoktur" prensibinden hareketle fertlerin ve grupların kendi mesleklerinin muhabbetiyle amil olması, başkalarının eksiklik ve hataları üzerinden bir "kimlik" tanımlaması yapmaktan sakınmaları,

2) Şiddete ve taraftarlığa dayalı siyasallaşmadan kaçınma,

3) Dini iltizamla siyasi iltizam arasında zorunlu bir ilişki kurmama,

4) Dini siyasallaştırmamayı, "siyaset topuzu" ile "nur"u bir arada sunarak davet toplumuna dönük tebliğin tesirini kırmama,

- 5) Neticeyi değil kavli ve fiili duaya tevessülü önceleme,
- 6) “En büyük hile, hilesizliktir” düsturunu şiar edinme,
- 7) Manevî cihad anlayışını benimseme,
- 8) Zulmü netice verebilecek her türlü tutum ve davranıştan sakınma,
- 9) Hakkın hatırını her şeyden üstün tutmayı içeren, “şevk, sabır, şükür, ihlas ve uhuvvet” esaslarına dayanma. (Yıldız, age)

Kısaca, Said Nursi’nin yukarıda özetlemeye çalıştığımız müsbet hareket anlayışı sadece insanları değil, tüm canlıları ve varlıkları ihtiva etmektedir. Biyolojik çeşitlilik ekoloji bilimi bakımından nasıl bir zenginlik ise; dinî, etnik, kültürel ve siyasî çeşitlilik de sosyal açıdan bir zenginlik olarak görülmelidir. Farklı gruplar arasındaki mücadele, amaca ulaşmak için her şeyi meşru gören; her tür ahlakiliği reddeden Makavelci bir anlayışla değil, medenilere yakışır bir şekilde “hakikat” ekseninde “ikna” ile olmalıdır. Her tür şiddet ve baskı –ne adına olursa olsun– kategorik olarak reddedilmelidir.

Üstadı bir kez daha anarken, onu daha derinlikli anlamaya çalışmalıyız. Ülkemiz ve Müslüman toplumların içerinden geçtiği durum göz önüne alınınca, her tür şiddeti reddeden bu anlayış daha yakından tanınmayı hak ediyor.

Özet

Aristoteles bundan 2500 yıl önce insanın “medeni-i bittab” olduğunu söylemesine, Müslüman filozoflar dâhil birçok düşünürün de buna katılmasına rağmen “birlikte yaşamanın” bir sorun olarak karşımıza çıkması manidardır. Modern toplumlar Roma ve Osmanlı dönemlerinin başardığı birlikte yaşamanın yollarını aramaktadırlar. Bu noktada Bediüzzaman Said Nursi’nin müsbet hareket prensibi yol gösterici bir niteliktedir. Bu çalışmada Bediüzzaman Said Nursi’nin dünyanın çeşitli coğrafyalarında yaşayan Müslümanlara da rehberlik edebilecek olan “birlikte yaşama, sivil itaatsizlik ve müsbet hareket” kavramları ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Birlikte yaşama, sivil itaatsizlik, müsbet hareket, materyalist felsefe, iman hakikatleri

Kaynaklar:

Anbarlı, Şeniz. “Baskıya Karşı Direnme Biçimi Olarak Sivil İtaatsizlik Ve Meşruluğu Sorunu”, Yönetim Bilimleri Dergisi (5: 2) 2007).

Kant, Immanuel. Education, tr. Annette Churton, The University of Michigan Press, 1960.

Nursi, Bediüzzaman Said. Sözler, Mektubat, Emirdağ Lahikası, Kastamonu Lahikası,

Tarihçe-i Hayat. Yeni Asya Neş, İst. 1996
Ortaylı, İlber. Osmanlı Barışı, Ufuk Yayınları, İstanbul. 2004
Ökçesiz, Hayrettin. Sivil İtaatsizlik, 2. Baskı, Afa Yayınları, İstanbul, 1994.
Yavuz, Hilmi. "Osmanlı Felsefe Çalışmaları", Zaman, 12 Mart 2014.
Yıldız, Ahmet. "Müsbet Hareket", Zaman, 6 Nisan 2012.